

Aile Politikalarına Mülteciler Boyutunda Bir Bakış

• Arş. Gör. Sema BUZ*

Özet

Aile, değişen tanımı ve içeriğine karşın günümüzde hala en önemli kurumdur. Ailenin korunması ve güçsüz kaldığı dönemlerde desteklenmesi amacıyla yapılan açık ya da kapalı aile politikaları, temelde bu birimi güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Mülteciler ise, savaş, ayrımcılık vb. nedenlerle ülkesini terk eden ve diğer bir devlete sığınan kişilerdir. Bu kişiler, yaşadıkları çeşitli travmalar nedeniyle incinebilir durumda olan ve özel ilgi gereksinimi olan gruplardır. Bu nedenle mevcut aile politikaları içinde mülteci boyutunun mutlaka yer alması gerekmektedir.

Bu çalışmada var olan aile politikaları ve uluslararası alandaki mültecilere ilişkin politikalar, aile boyutunda irdelenecek ve konuya yönelik çözüm öneriler üzerinde durulacaktır. Couvade sendromu, sempatik gebelik

Abstract

Family is still the most important institution today in spite of its changing definition and content. Open or closed family policies that are realized in order to protect and support family in periods it becomes powerless, in essence, aim to empower this unit.

Refugees, on the other hand, are people who either leave their Country due to the reasons such as war, discrimination, etc. or demand to take shelter in another state. These people are groups that are in a vulnerable situation because of various traumas and need special care. Because of this reason the refugee dimension has to be included in the current family policies.

The family policies and the policies which, are about refugees in international level existing in this study are going to be analyzed in the family dimension and the focus of attention is going to be the proposals for solution to the issue.

• Giriş

Aile konusundaki tartışmalar, toplumların siyasi, ekonomik ve sosyal yapılarından ve sistemlerinden büyük ölçüde etkilenmiştir. Aile tanımlarının politik güçlerin bakış açısı ve dönemsel değişimler ışığında tarihsel süreçte farklılaştığı görülmektedir. Aile tanımlanırken büyüklüğünün yanı sıra, kan bağıyla bağlılık veya bireylerin kendini ait hissettiği parametrelerin değişimi, tanımlarda da farklı noktalara vurgu yapılmasına neden olmuştur. Aile çoğu zaman toplumu oluşturan temel birim, ya da sosyolojik bir kurum olarak ele alınmıştır.

Ailenin tanımlanmasındaki değişimleri yaratan dinamikler, aynı zamanda bu birimi koruma ve güçsüz kaldığı dönemlerde destekleme amacıyla aile politikalarının da ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Aile politikaları kimi toplumlarda açık bir şekilde ortaya çıkarken, kimilerinde ise aile genel olarak politikaların içinde düşünülmüş ayrıca bir aile politikası yapısı oluşturma yoluna gidilmemiştir.

Mülteciler ise, kendi ülkesinden zulme dayanan nedenlerden dolayı güvenliği tehlikede olduğu için kaçan ve başka bir devletin korumasından yararlanmak isteyen kişilerdir. Özellikle 20. yy. dünya paylaşım savaşları, sömürgeciliğin tasfiyesi vb. nedenlerle milyonlarca mültecinin ortaya çıktığı bir yüzyıl olmuştur. Mültecilere yönelik olarak kurumsal yapılar ve politik düzenlemeler de II. Dünya Savaşının ardından hız kazanmıştır. Mülteci tanımları yapılmış, mülteci koruması ülkelerin inisiyatifinden çıkarılarak, uluslararası standart ve normlara kavuşturulmuştur. Bugün dünyada savaş, çatışmalar vb. nedeniyle yer değiştiren ve BMMYK'nın ilgi alanında olan 20 milyon insan bulunmaktadır. Mülteciler şiddet, travma, ayrılık vb. gibi pek çok deneyim yaşamış olduklarından, onlara yönelik genel olarak tüm politikalar ve aile politikaları ve düzenlemeleri büyük önem taşımaktadır.

Günümüzde de mültecilere yönelik politika düzenlemeleri ve aile konusunun belirli ilkeler ışığında ele alındığı görülmektedir. Bu çalışmada mültecilere yönelik politikalar aile boyutunda ele alınacaktır.

• 1. Aile, Tanımı ve İşlevleri

Aileye ilişkin tanımların, tarihsel süreçte farklı boyutlarıyla konuyu ele almaktan etkilendiği görülmektedir.

Kimi tanımlar, ailedeki üye sayısını dikkate alırken, kimileri ise aile işlevleri ve ailedeki üyelerin rolleri açısından ele almaktadır. Ancak değişen tanımlarına ve biçimlerine rağmen aile günümüzde hala en yaygın yaşam biçimini oluşturmaktadır. Aileyle ilgili çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Bunlardan bir kaçına bakacak olursak;

Aile: içinde insan türünün belli bir biçimde üretildiği, topluma hazırlanma sürecinin belli bir ölçüde ve etkili biçimde cereyan ettiği, cinsel ilişkilerin belli biçimde düzenlendiği, eşler ve ana-babalarla çocuklar arasında belli bir ölçüde içten, sıcak, güven verici ilişkilerin kurulduğu, yine içinde bulunan toplumsal düzene göre ekonomik etkinliklerin az ya da çok bir ölçüde yer aldığı bir toplumsal kurumdur (Ozankaya 1994: 357). Diğer bir tanıma göre aile; üyelerinin birbirlerine karşı açık zorunlulukları kabul ettiği ve genellikle ortak konutu paylaşan birincil bir gruptur (Barker 1999:166).

Aile kurumunun temel işlevleri şunlardır: 1. İnsanda cinsel davranışların düzenlenip neslin sürdürülme-sinin sağlanması; 2. Çocukların bakımı ve toplumsal çevreye ilk hazırlıklarının sağlanması; 3. Kadın ve erkeğin ekonomik işbirliğinin sağlanması; 4. Birincil küme doyumlarının sağlanması (Ozankaya 1994: 357-3,58).

Ailenin tanımlanmasında mesleki tartışma alanları şunlardır: aile konusunda iyi bir uygulama ve mesleki etik kuralların gelişimi, yaşam süreci ve tarihi perspektif boyunca değişen aileleri tanımlamak, aile çalışmalarında konusunda sansürlere direnç, hızla değişen koşullarda aile ve kuruluşlara teknik, yasal ve manevi sorunlarla başa çıkmalarında yardım ve disiplinler arası aile çalışmaları için bir temel oluşması (Settles 1999:222).

• 2. Aile, Sosyal Politikalar ve Aile Politikaları

Sosyal politikayı geniş kapsamlı ele aldığımızda, topluma bir bütün olarak bakan, toplum içinde bütün sınıfları ilgilendiren çok çeşitli konuları sınıf farkı gözetmeksizin ele alan bir disiplin karşımıza çıkar. Ör: sağlık, eğitim, tarım siyaseti, toprak reformu vb. (Talaş 1990:53).

Aile politikası ise, spesifik eylemlerin hedefi olan, aile kaynakları ve sonuçta aile yapısı üzerinde etkide bulunabilmek üzere, kaynakların dikey ve yatay olarak yeniden dağıtımını sağlayan bir araçtır (Barbier 1995; akt: Hantrais ve Letablier 1996:147).

Aile politikasını tanımlamada kullanılacak iki temel yol vardır:

1. Aile politikası aileyi ilgilendiren, açık ve üzerinde anlaşılabilir amaçlara ulaşmak için tasarlanmış yasalar,

yönetmelikler ve programları içeren bütündür. Bu pek çok alanla (aile planlaması, gelirin sürekliliği, boşanma, koruma, evlat edinme kayıtları, gündüz bakımı vb.) ilişkilidir.

2. Aile politikasının daha kapsayıcı bir tanımlanma yoluna göre ise "aile etkisi" aile üzerinde etkisi olan hükümetin ilgi alanına giren tüm -ticaret düzenlemeleri, vergilendirme, göç, iskan, inşaat, enerji vb. aktivitelerdir (Hartman ve Laird 1983: 44-45).

Aile politikaları en genelde, aileyi ilgilendiren ve onu koruma ve geliştirmeye yönelik olarak tasarlanan yasalar, yürütülen hizmetler ve her türlü programlar olarak kavramsallaştırılmaktadır. Çocuk yardımlarından, evliliğe ilişkin teşviklere, aile için öngörülen yardımlardan, kadın ve erkek eşitliğini sağlamaya yönelik düzenlemelere kadar pek çok düzenlemeyi içerir. Makro düzeyde ise gelirin bölüşümü, istihdam, konut imkanları vb. düzenlemeleri öngörür.

• 1. Aile, Tanımı ve İşlevleri

Mültecilik konusunda temel tartışma alanları sığınmacı ve mülteci kavramsallaştırmaları açısından sözkonusudur. Sığınmacı, zulme uğrayacağından haklı nedenlerle korktuğundan, diğer bir devletten ikamet ya da koruma isteyen, ancak henüz isteği kabul edilememiş kişi iken, mülteci bu iddiası kabul edilen kişidir.

1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi'ne göre mülteci; 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişilerdir (Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler 1998:68). 1967 yılında kabul edilen Protokol ile 1951 Sözleşmesindeki tanımda değişiklik yapılmamış ancak, coğrafya ve tarih sınırlaması kaldırılmıştır.

Türkiye'deki iltica uygulamalarına yön veren 1994 Yönetmeliği'nde mülteci ve sığınmacı şeklinde bir ayırma gidilmiştir. Bu yönetmeliğe göre mülteci; Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden isti-

fade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyuşu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönemeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıyı; sığınmacı; ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyuşu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönemeyen veya korkusundan dolayı dönmek' istemeyen yabancıyı, ifade eder (Türkiye¹ ye İltica Eden Veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar Ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik 1994:7). Tanımların Avrupa ibaresi dışında aynı olduğu görülmektedir. Buradaki temel ayırt edici nokta, kişilerin Avrupa kökenli olup olmadıklarıdır.

• 4. Mültecilerin Yaşadıkları Sorunlar

Kendi ülkelerini zorunlu olarak terk eden mültecilerin yaşadıkları pek çok sorun bulunmaktadır. Bu sorunlar aslında kendi ülkelerinden itibaren başlamaktadır. Kendi ülkesinde yaşayamaz hale gelen mülteciler, başka bir ülkeden sığınma istemekte ve o ülkeye ulaşma ve o ülkede kalma sürecinde de pek çok sorunla karşılaşmaktadırlar.

BMMYK' nın, mülteci toplumlarında aile yaşamını karakterize etmede kullandığı faktörler Lobo'ya göre (1993):

- Aile üyelerinden ayrılma,
- Yakın kişilerin kaybı,
- Finansal, sosyal, fiziksel ve eğitimsel koşulların değişimi,
- Aileyi geçindiren, ev kadını vb. önceki rollerin kaybı ya da değişimi,
- Toplum desteğinin kaybı,
- Önceki normların değişimi ör: alışkanlıklar, gelenekler, dini rehberlik,
- Aile yaşamıyla ilgili evlilik, doğum ve çocuk yetiştirme uygulamalarına ilişkin önceki gelenekleri devam ettirmede güçlükler,
- Çocukların eğitimi, tıbbi bakım ve sağlıklı bir beslenme biçimini içeren ailenin ihtiyaçlarını karşılayacak finansal yeterliliğin kaybı,
- Yardım dışında alışılmadık bağımlılık,

- Ev sahibi hükümetin istihdam konusundaki kısıtlı malarından dolayı iş yaşamına katılımda güçsüzlük/yetersizlik,
- İşin eksikliği,
- Evde boş, işsiz oturmak,
- Yeni yıkımlar, sağlık bakımında yeni sistemleri kabul etmek zorunda kalmak. Bu faktörler incelendiğinde, mültecilerin kendi ülkelerini bırakıp, önceden tanımadıkları başka bir ülkeye gitmelerinden dolayı, eski yaşamında sahip olduğu konumlar, ilişkiler vb. kaybedilmekte ve gidilen ülkedeki kısıtlayıcı uygulamalar nedeniyle de kendilerini pasif, değersiz ve işe yaramaz hissedebildikleri görülmektedir.

Mülteci ailelerinde göçü önce erkekler planlamakta, kadın ve çocuklar erkeğin kararına uymak zorunda kalmaktadırlar. İltica talebinin ve mültecilik statüsünün kazanılmasına ilişkin belirsizlik, olumsuz ve güç koşullar, aile içi çekişmeye, anlaşmazlıklara ve giderek aile içi şiddete neden olabilmektedir. Bu durum, ailelere yönelik psikososyal hizmetlerin gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır (Yalazan, Şahin ve Ceylan, 2002: 91).

Mülteciler çeşitli çatışmalar, savaşlar vb. nedenlerle yurtlarını terk etmek durumunu yaşayabildiklerinden, aile bireylerinin tümünün ülkeyi terk etmesi mümkün olmamaktadır. Aile üyelerinin birbirinden ayrılması ve mülteci olarak kabul edilen kişinin üçüncü bir ülkeye gittikten sonra, aile birleşimi ilkesi gereği, ailenin kalan diğer fertlerini götürme eğilimi ağır basmaktadır. Özellikle iltica sürecinin uzun sürmesi durumunda, eşler arasında uzun süreli ayrılıklar yaşanmakta ve evlilik ilişkileri de olumsuz yönde etkilenmektedir. Ailesi ile gelen mültecilerde ise, buldukları ülkelerde çalışmadıklarından ve yeterli yardım da alamadıklarından, kendi ülkelerindeki düzenlerine, kaybedilen statü ve finansal güçlerine özlem gelişmektedir. Aile içinde rol açısından da önemli değişimler yaşanmakta, önceki rollerin kaybı ve yeni pasif ve sınırlı yaşam bu rol kaybını pekiştirmektedir. Tüm bu sorunlar mülteci ailelerle yapılması gereken mesleki çalışmaların gerekliliğine işaret etmektedir.

• 5. Mülteci Sorununa Yönelik Üretilen Çözümler

Dünyadaki mülteci nüfusuna yönelik, üç temel prensipte çalışmalar yürütülmektedir: **1.Gönüllü olarak vatanlarına dönme prensibi:** Her zaman en çok tercih edilen prensip olmasına karşın, gerçekleşmesi zor bir çözümdür. Temelde, kişilerin

ülkelerindeki yaşam koşulları iyi olduğunda, ülkelerini terk etmeyecekleri varsayımından hareket eden bu prensipte, ülkedeki baskı yaratan koşulların kalkması ile insanların ülkelerine dönecekleri düşünülmektedir. Ancak köken ülkedeki koşulların değişmesi çok kökten değişikliklerin olması anlamına gelir ki bu da çoğu zaman çok zordur.

2.Yerel yerleşim çözümü: Mültecileri, ikamet ettikleri ülkede kendi kendilerine yetebilecek hale getirecek düzenlemelerdir. Ev sahibi olan hükümetler, kendi vatandaşlarına sağladıkları kolaylıkları, mültecilere de sağlasınlar diye teşvik edilmektedirler.

3.Başka (üçüncü) ülkelere yerleştirme: Yerel bütünleşme mümkün değilse, diğer bir ülkeye yerleştirme anlamındadır. Türkiye açısından konuya baktığımızda Türk Mevzuatı gereği sığınmacılar, üçüncü ülkeye yerleştirilmek için ülkemizde beklemektedirler.

• 6. Mültecilere Uluslararası Hukukta Tanınan Haklar

En genelde mülteci ve sığınmacılar için ortak olarak ele alınan haklar ve standartlar Altınışik ve Yıldırım (2002:113-138) tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

1. Düşünce, ifade ve toplantı hakkı: Düşünce ve ifade özgürlüğü, toplanma hak ve özgürlüğü, din özgürlüğünü kapsar.
2. Alıkonma (gözaltı)ya karşı himaye: Bu başlık altında gözetim altına alınan yargısal denetimini sağlayan standartlar, gözetim altında bulunan mültecilerin BMMYK ile haberleşmelerini garanti eden standartlar, keyfi gözaltıları engelleyen standartlar, gözetim altında bulundurulmuş mültecilerin adi suçlularla bir arada bulundurulmasına dair standartlar, gözetim altına alınma koşullarının, onur kırıcı, zalimce, ya da insanlık dışı muameleye varması halinde devreye girecek standartlar.
3. Adil yargılanma hakkı
4. Seyahat özgürlüğü
5. Çalışma hakkı
6. Irk ayrımcılığına karşı mültecileri koruyan standartlar
7. Mültecilerin zulüm riski olan yere geri gönderilmelerine karşı korunma hakları.

Diğer bir sınıflandırmaya göre ise uluslararası kurallar altında göçmen ve mültecilerin hakları temelde sosyal haklar, kültürel haklar ve sivil/politik haklar olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır (Fonteneau

1992:63-64). Mülteciler için bahsedilen hakları içeren başlıca belgeler; İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'dir.

• 7. Türk Mevzuatında Mültecilerle İlgili Düzenlemeler

Türkiye açısından yasal boyut ve politikalar incelendiğinde sadece Avrupa ülkelerinden Türkiye'ye gelenlerin mülteci olarak kabul edildiği ve yasal olarak ülkemizde ikamet edebildikleri görülmektedir. Avrupa dışındaki ülkelerden gelenler ise "sığınmacı" olarak tanımlanmış ve Türkiye'de geçici kalmaları ve bir an önce üçüncü bir ülkeye gitmeleri planlanmıştır. Bu durum, ülkemizde mültecilere yönelik hizmetlerin ve politikaların da yetersizliğini açıklayan bir nedendir. Ancak Avrupa Birliği'nin 2000 yılında hazırladığı Türkiye Katılım Ortaklığı Belgesi'nin "Adalet ve İçişleri" bölümünde, diğer tüm aday ülkelerden istendiği gibi, Türkiye için de sığınma ve göç konularında "kısa" ve "orta" vadeli öncelikler belirlenmiştir. Buna göre Türkiye'nin orta vadede coğrafi çekincesini kaldırması ve Avrupa dışından gelenlere ikamet hakkı tanınması ve bu süreçte birtakım destek hizmetlerini sunması önerilmiş ve bu Türkiye tarafından kabul görmüştür. Bu gelişme, sığınmacılarla ilgili ülkemizdeki uygulamalara ve dolayısıyla politikalara yeni bir yön verecek niteliktedir (Avrupa Birliği Katılım Ortaklığı Belgesi Sayfası, www.un.org.tr/unhcr/kati_ortak_00htm2002).

• 8. Uluslararası Hukukta Mültecilere Yönelik Politikaların Çerçevesi

Uluslararası hukukta mültecilere yönelik genel ilkeler şunlardır:

- Çocuklar, dinsel ve ahlaki eğitimi dahil olmak üzere, ebeveynlerinin ya da ebeveynlerinin olmadığı durumda kendilerinin bakımından sorumlu olan kişilerin niteliklerine uygun bir eğitim alacaklardır;
- Geçici olarak ayrılmış bulunan ailelerin yeniden birleşmelerini kolaylaştırmaya yönelik uygun olan bütün tedbirlerin alınması;
- 15 yaşına gelmemiş çocukların ne silahlı gruplar veya gruplara alınmasına ne de çatışmalara izin ver-

ilecektir, yer almışlarsa özel koruma sağlanmalıdır; - Ailelerinin ayrı kalmasının önüne geçilmesi ve çok zorunlu haller dışında aile birleştirilmesi ilkesinin işletilmesidir

Mültecilere yönelik temel uluslararası politika standartları: Kişinin, sığınma ülkesinde 'yasadışı' bulunmasından dolayı cezalandırılmaması, kendisine hareket özgürlüğü sağlanması; temel kişisel haklardan faydalanması; temel ihtiyaçlarının (yemek, barınma, sağlık) karşılanması; zalimane, insanlık dışı ve küçük düşürücü bir muameleye maruz bırakılmaması; ırk, din, dil, siyasi düşünce, tabiiyet, menşee ülke ve fiziksel yetersizlik nedeniyle ayrımcılığa maruz bırakılmaması; mahkemelere başvurabilmesi; güvenlik nedeniyle sınırdan makul bir uzaklıkta yerleştirilme; aile birliğine saygı gösterilmesi; aile üyelerinin izinin bulunması konusunda yardım sağlanması; reşit olmayan küçüklerin ve refakatsiz çocukların korunması; posta alabilmesi ve gönderebilmesi; arkadaşlarından maddi yardım alabilmesi; doğum, ölüm ve evliliklerin kayıtlarına yönelik düzenlemelerin sağlanması; tatmin edici kalıcı çözüm olanaklarının sağlanması; varlıklarının transferini yapabilmesinin sağlanması ve gönüllü geri dönüşlerin kolaylaştırılması (Karrenbrock 2002:5).

• 9. Avrupa Birliği Ülkelerinde Sığınma ve Mülteci Politikaları

Bir tahmine göre, mültecilik talebinde bulunanların sığınma işleminin yürütülmesi ve sosyal yardım sağlanmasının başlıca 13 sanayileşmiş ülkedeki toplam maliyeti 1983'te 500 milyon ABD Doları iken, 1990'da 7 milyar dolara yükselmiştir. Bu miktar BMMYK' nın 1990 yılı bütçesinin 12 katından fazladır. Yasal giriş yollarının kapanmaya başlaması nedeniyle sığınmacılar, yasa dışı yollarla giriş yapan kişiler ve kaçakçılar yoluyla Avrupa'ya ulaşmaya çalışırken sahte belgeler kullanmış yada tüm kağıtlarının imha etmişlerdir ve halkta gerçek sığınma nedenleri hakkındaki şüphecilik artmıştır. Siyasi partiler de ırkçılık, yabancı korkusu ve göç karşıtlığını körükleyerek konuyla ilgilenmiştir. Batı Avrupa'daki sığınma sistemlerinin kötüye kullanılması ve yasa dışı göçle mücadele için başlatılan yeni sınırlama politikaları, güç kontrolü ile mültecilerin korunması arasındaki dengeyi kaydırmıştır. "Avrupa Kalesi" deyişi bu olguyu niteleyen bir kısaltma olmuştur. Avrupa ülkeleri karışmış halde gelen başıboş göçmenler ve mültecilerin önünü almak için dört önlem üzerinde karara varmıştır. İki grup arasında fark gözetmeyen ve koruma arayan

insanların, bir ülkeye ulaştıklarında sığınma başvurusu yapmalarını zorlaştıran bu önlemler şunlardır:

1. Avrupa ülkelerinin, aralarında potansiyel sığınmacılar bulunduğu halde, gerekli belgelere sahip olmayan yabancıların Avrupa'ya ulaşmalarını engellemek için "giriş yok" politikaları tasarlandı.
2. Bu önlemlere rağmen sınırlara ulaşmayı başaran sığınmacılar için, korunma sağlama ve sığınma taleplerini inceleme sorumluluğunu diğer ülkelere atan "saptırma" politikaları tasarlandı.
3. Hükümetler, 1951 BM Mülteci Sözleşme-si'ndeki mülteci tanımında sığınma talep etmeye hakkı olanlara dair varolan kategorilerden bazılarını tanımdan çıkarmak için sözleşmenin uygulanmasında kısıtlamalara gittiler. Ör.: bazı ülkelerde devlet dışı kurumlardan zulüm gören insanlara mülteci statüsü tanınmaması ve çoğunlukla daha sınırlı bir koruma ve daha az hak verilmesi gibi sonuçlara kadar gidiyordu.
4. Sığınmacılara karşı giderek yaygınlaşan doğrudan gözaltına alma, sosyal yardım verilmemesi ve çalışma olanaklarını sınırlama gibi "caydırıcı" önlemler geliştirildi (Dünya Mültecilerinin Durumu 2001:161 - 162).

• 10. Aile Politikalarında Mültecilere Yönelik Öneriler

Mültecilerin tümü yaşadıkları travmalar nedeniyle incinebilir durumdadır. Ancak bazı alt gruplar ekstra incinebilir, dezavantajlı grup olup, politika düzenlemelerinde dikkate alınmaları gerekmektedir. Bunlar: işkenceye uğramış kişiler, cinsel şiddet ve tecavüz kurbanları, hamile ve emziren kadınlar, aile reisi olan kadınlar, çocuklar, refakatsiz küçükler, yaşlılar, fiziksel engelliler, zihinsel engelliler ve AIDS kurbanlarıdır. Bu gruplarla çalışırken, dikkat edilmesi gerekenlerden duyarlı noktalardan, onlara yönelik hizmet yapılmasında da bu özelliklerin göz önüne alınması gerekmektedir.

Mültecilere yönelik politikaların ve özellikle aile politikalarının planlanmasında temel iki kavram göz önünde bulundurulmalıdır:

1. Güçlendirme
2. Savunuculuk

1. Güçlendirme: Sosyal hizmetin bir amacı olarak güçlendirme (empowerment) göçmen ve mültecilerin aile, grup ve toplumlar içindeki baş etme ve uyum yeteneklerini arttırmaya odaklanmalıdır. Diğer bir dey-

işle güçlendirmenin amacı bu kişilere, ilişkiler yaratabilmelerinde ve güçlü hale getirme konusunda diğer sosyal sistemler ile "bağlantı kurma" kapasitelerini arttırmalarında yardımcı olmaktır ve bunu 1) para, iş, barınak, sağlık bakımı ve eğitim gibi kaynakların nereden bulunduğu ve onlara nasıl güvenli olarak ulaşılacağı konusunda bilgi sahibi olma ya da haberdar olma, (2) Ülkedeki problem çözme yöntemleri kadar sivil, politik ve yasal sistemler hakkında bilgi, (3) Sosyal sistemler ya da örgütlerle başa çıkmada etkili olan tutum ve davranışlar seti ya da kişisel beceriler ve (4) Müracaatçıların etnik toplumunun içinde ve dışında yer alan, arkadaş ya da tanıdıklar gibi iletişim ağları inşa etmelerinde katkısı olacak destek sistemlerini bilmek gibi güç kaynaklarına başvurarak yapabilir (Hirayama ve Çetingök 1988:44).

2. Savunuculuk: Savunuculuk müracaatçıları doğrudan temsil etme ya da savunma ve kişi ya da toplumlara müdahale ve onları güçlendirme için haklarının neler olduğunu araştırma eylemini ifade etmektedir (Gibelman 1995:59). Savunuculuk yaparken, konuyla ilgili yasal düzenlemelerin bilmek ve toplumdaki grupları harekete geçirmek önemlidir.

Mültecilere ve göçmenlere yönelik sosyal hizmetlerin planlanmasında savunuculuk, kişileri güçlendirme, kaynaklara odaklanma ve akıl sağlığı hizmetlerini dilsel veya kültürel duyarlılık ile koordine etme (Epstein ve Mohn 1992:122) aile politikaları boyutuna da taşınmalı ve buna yönelik politikaları etkileme düzeyinde öneriler geliştirilmelidir.

Mültecilerin buldukları ülkelerde ihtiyaçları tespit edilirken, hizmetlere ulaşanlar yanında, ulaşamayanlar ve hizmet alabilecek potansiyel risk grupları da tanımlanmalıdır ve aile politikaları da bu nedenle kapsayıcı ve esnek olmak durumundadır.

Mülteci temsilcilerinin ve mülteci gruplarının, politikaların oluşumunda söz sahibi olması gerekmektedir. Mülteciler politika düzenlemelerinde mutlaka yer almalı ve kendilerinden seçilecek temsilciler, karar alma süreçlerinde etkili olabilmelidir.

Mültecilerin sığındıkları ülkeler açısından gönderilebilecekleri üçüncü ülkelerdeki yaşama hazırlık açısından uyum programları politikalarda yer almalı ve bu konuda danışmanlık sisteminin işleme konusu; yasa yapıcıların gündemine gelmelidir.

Mültecilerin iltica başvuruları kabul edildikten sonra, gidecekleri ülkeye yerleştirme işlemlerinde mümkün olduğunca aile bireylerinin olduğu ülkelerin tercih edilmesi büyük önem taşımaktadır. Türkiye'den mülteci kabul eden ülkeler bellidir ve yerleştirme yapılırken, ailelerin birleştirilmesi ilkesi konusundaki duyarlılık çok önemlidir.

Mültecilerin farklı birikimlerinden yaşadıkları ülkelerin faydalanması büyük önem taşımaktadır. Mülteciler, pasif, işe yaramaz kişiler değildir ve potansiyellerinden yaşadıkları ülkenin yararlanması, onların kendilerini üretken hissetmeleri açısından çok önemlidir. Bu şekilde yaşamın, mülteciler için normale dönmesi hızlanmış olur.

• Kaynaklar

1. ALTINIŞIK, Ç. ve M.Ş. YILDIRIM. Mülteci Haklarının Korunması, Ankara: Ankara Barosu Yayınları, 2002
2. BARKER, L. Robert. The Social Work Dictionary (4. Edition, USA: NASW Press, 1999)
3. Dünya Mültecilerinin Durumu İnsani Yardımın Elli Yılı 2000, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Cenevre: Oxford University Press, 2001
4. EPSTEIN, Marge ve Sid L. MOHN. "Planning For Pluralism: A Report On A Chicago Agency's Efforts On Behalf Of Immigrants And Refugees." Social Work With Immigrants And Refugees, USA, The Havvorth Press, 1992:119-123
5. FONTENEAU, G. "The Rights Of Migrants, Refugees Or Asylum Seekers Under International Law." International Migration Special Issue, V 30, 1992:57-68
6. GİBELMAN, Margaret. What Social Workers Do, Washington DC: NASW Press, 1995
7. HANTRAI, Linda ve M. Therese LETABÜER. Families and Family Policies in Europe. USA, Longman Publications, 1996
8. HARTMAN, Ann ve Joan LAIRD. Family - Centered Social Work Practice. London, The Free Press, 1983
9. HIRAYAMA, Hisashi ve Muammer ÇETİNGÖK. "Empovverment: A Social Work Approach For Asian Immigrants." Social Casevork The Journal Of Contemporary Social Work, V 69, No I January 1988:41-47
10. KARRENBROCK, Gesche. "İnsani Yardım Operasyonlarında İşbirliği - Mültecilerin Korunması ve Sosyal Hizmetler" BMMYK Toplum Hizmetleri Eğitimi, 1 3-1 7 Aralık 2002, Ankara
11. LOBO, Marie. "The Plight Of Refugees." World Health, 46-6, (1993):22.03.2001 <http:// www.web6. infotrac.galegroup. com/itw/infomark
12. OZANKAYA, Özer. Toplum Bilim, Genişletilmiş 8. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul, 1994
13. SETTLES, H. Barbara. "Definitions of the Family: Professional and Personal Issues." ED: B. H. SETTLES, S. K. STEINMETZ, G. W. PETERSON and M. B. SUSSMAN. Concepts and Definitions of Family for the 21 st Century , Havvorth Press, 1999
14. Sığınma Ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler Ve Hukuki Metinler, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Ankara: 1998
15. TALAS, Cahit. Toplumsal Politika. Ankara, İmge Yayınları, 1990
16. Türkiye' ye İltica Eden Veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar Ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik." Resmi Gazete, 30 Kasım 1994, No.22127
17. YALAZAN, İrem C, ŞAHİN, Neşe ve N. Ceylan "Mülteci Hakları Ve Sosyal Hizmetler Çalışma Grubu Raporu". K. Karataş (Ed.) 5. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını, Yayın No:06, 2002